

OSMANSKI POBUNJENIK ŠEJH BEDREDDIN: LIK I DJELO

Nakon kratkog uvodnog pojašnjenja tematike, u radu je prikazana uticajna sred-njovjekovna ličnost – šejh Bedreddin koji je djelovao na području Osmanskog Carstva u periodu između 14. i 15. stoljeća. Ličnost je obrađena kroz više segmenata kao što su: djetinjstvo, odrastanje, put ka misticizmu kao i njegovo obrazovanje. Pored toga, poseban fokus je postavljen na šejhovo pisano djelo – Varidat. Posebna pažnja je pridana šejhovim suparnicima, kojih je bilo nekolicina. Istaknute su i ostale prilike Osmanskog Carstva u periodu kada je djelovao ustanik šejh Bedreddin te kakav je odjek imao ustanak i na šta se odrazio nakon Bedreddinove smrti. Kroz interpretaciju poznate literature o šejhu, donosi se prikaz njegovog lika i djela. Kako je i u Turskoj i u Grčkoj primjetno svojatanje Bedreddinove ličnosti, a interes za lik i djelo šejha Bedreddina i dan danas izaziva veliki interes povjesničara i javnosti.

Ključne riječi: *misticizam, Osmansko Carstvo, princ Mustafa, šejh Bedreddin, ustanak*

1. UVOD

Šejh Bedreddin, kao historijska ličnost, je jako značajan vezano za ustanak protiv osmanske vlasti. Kroz njegovu ličnost susrećemo se ne samo sa buntovnikom i ustanikom, nego i intelektualcem i duhovnim mistikom. Da bi se pristupilo liku šejha Bedreddina sa razumijevanjem, u radu je poseban fokus postavljen na šejh Bedreddinovog suparnika, njegove nasljednike, samo djelo Varidat te Bedreddinovo obrazovanje i odrastanje. Rad je podijeljen po naslovima na dva glavna dijela: život šejha Bedreddina i njegova ličnost prije ustanka te period samog ustanka i uticaj šejha Bedreddina koji je ostavio iza sebe nakon svoje smrti. Kroz podnaslove objašnjeni su neki glavni segmenti Bedreddinovog lika i djela.

Pri pisanju ovog rada, najveća vodilja jeste bilo djelo Nedima Filipovića: Princ Musa i šejh Bedreddin. Ovo djelo je jako široko, samim time je najšire djelo sa ovih područja koje se bavi životom šejha Bedreddina. Nažalost, na našim prostorima manjka djela o šejhu Bedreddinu. Prema tome djelo Nedima Filipovića se može nazvati kapitalnim djelom na našem podneblju kada je riječ o šejhu Bedreddinu. Pored djela Nedima Filipovića korištena je kako literatura vezana za samog šejha Bedreddina, tako i literatura koja pobliže pojašnjava problematiku vezanu za misticizam, sa kojim je ličnost šejha Bedreddina usko povezana. U samom radu se pojašnjava problematika svojatanja ličnosti šejha Bedreddina, te problematika manjka izvora o prethodno navedenoj ličnosti. Izvori o šejhu Bedreddinu su oskudni, o čemu saznajemo iz postojeće literature. U ovom radu odgovorit će se na pitanje zašto su izvori malobrojni i tko je autor glavnog izvora za ovu tematiku.

Cilj pisanja ovog rada se ogleda u detaljnijem analiziranju ličnosti šejha Bedreddina i njegovog života. U radu se posebna pažnja pridaje njegovom obrazovanju koja pobliže pojašnjava zašto dolazi do ustanka i kakva je to ličnost šejh Bedreddin. Također, bitno je naznačiti da je velika pažnja posvećena misticizmu. Pored toga, istraživanje ličnosti poput šejha Bedreddina nam pobliže pojašnjava probleme sa kojima se susretala velika sila poput Osmanskog Carstva. Šejh Bedreddin je kao pojedinac podigao veliki ustanak koji je za sobom pokrenuo mnoštvo novih nevolja za Osmansko Carstvo. Na osnovu toga, iako je u ranijim periodima Bedreddin jako često znao biti omalovažavan zarad svog suprotstavljanja Osmanskom Carstvu, danas sa druge strane se očituje poštovanje ka njegovoj smjelosti i žrtvi koju je podnio u ustanku protiv velikoga Osmanskog Carstva.

2. ŽIVOT ŠEJHA BEDREDDINA PRIJE USTANKA

Šejh Bedreddin je jedan od predmeta problematike klasične osmanske historije, a ta problematika se ogleda u tome što svi njega krive za pobunu, po kojoj je na kraju krajeva i poznat. Izvori kojima se raspolaze kada je pobuna šejha Bedreddina u pitanju su jako pomiješani i neshvaćeni, donose mnogo konfuznosti jer je napisano mnogo različitih prenosa priča. Sama *Tevârih-i Al-i Osman'lar*¹, koja je napisana naredbom sultana na tu temu, odražava stanje perioda u kojemu je napisana.² Šejh Bedreddin je rođen u Simavnoj (prostor današnje Grčke) 1367. godine, a obješen je 1416. godine u Serezu. Njegovo rodno mjesto je bio dvorac u Simavni čija lokacija ni dan danas nije poznata, a pretpostavlja se da se dvorac nalazio negdje iznad ravnice grada Jedrena.³ Šejh Mahmud Bedreddin je bio sin Grkinje, dok je njegov otac bio Gazi-Israil, kadija od Simavne u Anadoliji. Sa očeve strane smatra se da Bedreddinova porodica vodi porijeklo iz dinastije anadolskih Seldžuka.⁴ U mladosti otac šejha Bedreddina je služio kao kadija među ratnicima u pograničnim oblastima.⁵ Preko majke šejh je bio napola Grk. Ona je prešla na islam nakon što se udala za Bedreddinova oca. Mjesto rođenja šejha Bedreddina, kao i Serez – mjesto njegove smrti, su se nalazili na prostoru današnje Grčke, međutim tada su bili pod osmanskom vlašću. Baš zbog toga dolazi do grčkog svojatanja šejha Bedreddina kao njihove historijske ličnosti. Uslijed miješanog vjerskog i etničkog podrijetla, šejh Bedreddin se nalazi na raskrsnici svojatanja dvije velike nacije: turske i grčke.⁶

Šejh Bedreddin je najčešće u turskoj literaturi predstavljen kao protokomunist. Jasno je da je riječ o srednjovjekovnoj historiji, te da se u ovom periodu ne nazire komunistički pokret. Međutim, mnogi autori su u borbi šejha Bedreddina prepoznali borbu primitivno-komunističkih shvatanja. Tu se posebno očituje njegovo liberalno shvatanje odnosa između muslimana i hrišćana, ravnopravnosti i jednakosti između dvije religije.⁷ U vrijeme kada su etničke grupe često bile identificirane prema religiji, Bedreddin i njegovi učenici su se zalagali za takozvano bratstvo i jedinstvo svih religija, kako muslimanskih tako hršćanskih i jevrejskih. Pored toga,

1 *Tevârih-i Al-i Osman'lar* su hronike koje imaju značajno mjesto u osmanskoj historiografiji. Smatra se da su napisane uz podsticaj sultana Bajazita jer posebno mjestu u hronikama zauzimaju kazivanja o njegovom periodu vladavine.

Hronike daju vrijedne informacije za različite periode osmanske historije. (vidi: E. ÖZÇELİK 2020: Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman'lar* ve Bafeus Savaşı'na Atfildilen Rivayetin Yeni Bir Tahlili | Emirhan Özçelik - Academia.edu pregledano 16. 4. 2022.)

2 S. DOĞUŞ 2005: 72.

3 R.M. BALABAN 1951: 12.

4 N. FILIPOVIĆ 1971: 31.

5 H. INALDŽIK 2003: 294.

6 S.SAVRAN 2016: vidi: https://gercekgazetesi.net/en/english/sheikh-bedreddin-greco-turkish-communist-internationalist-avant-la-lettre?fbclid=IwAR1diM-l0QuZeoxTFJIJsC_ZY3O1GnKrg5vffe_tjxVQZM-NM6YPI5slrh0 (pregledano 22. 12. 2020.)

7 N. FILIPOVIĆ 1971: 245.

takva shvatanja se očituju u propovijedanju zajedničkog vlasništva nad imovinom. Nažalost, on kao ličnost i njegov pokret su u domenu svete historije ili političke mitologije jer je živio za vrijeme jednog od najsloženijih perioda rane osmanske historije – zbog toga ima jako malo izvora o njemu. Najvažniji izvor o šejhu Bedreddinu jeste hagiografija njegovog unuka Halila Ismaila, koji je ustvari jedini izvor koji pokriva Bedreddinove aktivnosti prije ustanka.⁸ Hagiografija koju je sastavio Halil Ismail se naziva *Menakibnama*, u njoj se nalaze i vlastiti zapisi šejha Bedreddina.⁹ Pored Halila Ismaila, izvori za šejha Bedreddina su još pisac Ahmed ibn Arapšah i djelo bizantskog historičara Mihaela Dukasa.¹⁰ *Menakibnama* je najzahvalnija za sliku intelektualne i religiozne evolucije šejha Bedreddina tokom njegovih obimnih putovanja, te detaljnije pojašnjava odnos šejha sa misticizmom. Također, daje analizu korisnih indikacija koje se odnose na vjerske i političke mreže i saveze koje je Bedreddin tražio i uspostavljao.¹¹ Djela koja je pisao šejh Bedreddin nisu pronađena, zbog toga je Dukas jedan od glavnih izvora o Bedreddinu.¹² Šejh Bedreddin je prvobitno bio sunitski teolog, ali se vremenom udaljavao od ortodoksnog-islamskog stajališta te se razvio u panteističkog mistika. On je odbacio pravovjernu nauku, te poput islamske ortodoksije promatrao čovjeka kao biće koje je posve sposobno da djeluje, a ne kao objekt izvrnut nekoj sili. Šejh je u vrijeme međuvlašća u Osmanskom Carstvu širio svoje revolucionarno učenje kao lutajući propovjednik – to mu je donijelo veliki ugled i popularnost.¹³ Šejh Bedreddin je kao pristalica sufizma putovao i širio svoje ideje od Tabriza do Anadolije, kao mistik je radio u Bursi i Ajdinu. U Jedrenu se povlači u sedmogodišnju usamljenost, iz toga je tek izašao kad je postao kaziasker¹⁴, u tih sedam godina je bio ideološki i društveno pasivan.¹⁵

2.1. PUT KA MISTICIZMU

Šejh Bedreddin je bio, kako je već navedeno, pristalica slobodne misli, vodio se idejom: *Sloboda je jedno od prava Allahova*. Vođen tom idejom, on je zagovarao slobodu svakog čovjeka. On je tu ideju potkrepljivao Kur'anom, te mu je sveta knjiga bila osnova za takvo mišljenje.¹⁶ Zapravo je nemoguće odvojiti religiju i politiku kada su u pitanju Bedreddinovi postupci.¹⁷ Bedreddinov misticizam vodi porijeklo od Ibn al-Arabija¹⁸. Poznato je da je Bedreddin napisao komentar na Ibn al-Arabijevo djelo *Fusus al-hikam* (Kvintesenca mudrosti). U knjizi *Varidat* (Božanska nadahnuća) koja je sastavljena iz njegovih rasprava i razmišljanja o vlastitom misticizmu, šejh Bedreddin pojašnjava filozofiju monizma riječima: *Pravo Božje biće daleko je od svega. Sve je u Njemu i On je u svemu*.

8 D. KASTRITSIS 2012: 221–222.

9 Y. STOYANOV 2016: 50.

10 S. DOĞUŞ 2005: 72.

11 Y. STOYANOV 2016: 50–51.

12 S. DOĞUŞ 2005: 76.

13 J. MATUZ 1992: 37–38.

14 Kaziasker je glavni vojni sudac, šejh Bedreddin je dobio tu titulu nakon što je pobjedom u bici kod Jambola 1410. godine ovladao cijelom Rumelijom. (vidi: S. ČUSTOVIĆ 2018: <https://slobodnaislamskamisao.wordpress.com/2018/12/14/sejh-bedreddin/> (pregledano 16. 4. 2022.))

15 N. FILIPOVIĆ 1971: 126.

16 S. A. GÜNER 2018: 21.

17 D. KASTRITSIS 2012: 230.

18 Ibn al-Arabi je jedan od najcjenjenijih svjetskih duhovnih učitelja. Ime Ibn al-Arabi se odnosi na njegovo čisto arapsko porijeklo. Obrazovanje je stekao u tradicionalnim islamskim disciplinama u gradu Sevilji, kulturnoj prijestolnici i raskršnici između islamskog svijeta i Evrope. U djelu *al-Futuh at al-Makkiyya* jesu sabrani njegovi spisi te opisi njegovih vizija, duhovnih iskustava, snova i inspiracija koji pokrivaju skoro svaku sferu tradicionalnih islamskih nauka (vidi: A. H. MUKHTAR 2020: 1.)

Bedreddin je poricao postojanje Sudnjeg dana, kao i uskrsnuće Isusovog tijela. On je zagovarao da je Isus umro tjelesnom smrću, ali da je njegov duh vječan.¹⁹ *Varidat* šejh Bedreddin nije sam napisao, nego se smatra da ga je ispravio i preveo na arapski – mada je čak i ta ideja nesigurna, jer je *Varidat* knjiga koja je suma ideja koje su neregularno i metodično sastavljene. Nekoliko glavnih misli se kontinuirano ponavlja kroz tekst, bez konteksta. Mada bez obzira ko je napisao *Varidat*, smatra se da on odražava Bedreddinove misli.²⁰ Pogledom u *Varidat* mogu se zapaziti novoplatonski aspekti.²¹

Šejh Bedreddin je najznačajniji zbog velikog pokreta koji je predvodio 1416. godine, protiv sultanove vlasti.²² Smještanje šejha Bedreddina u prostor i vrijeme podrazumijeva period od druge polovine 14. stoljeća i prve dvije decenije 15. stoljeća – za osmanski svijet to predstavlja period u kome dolazi do obustave napretka pod uticajem bitke kod Angore (Ankare)²³ 1402. godine. Rat je vođen između vojske Tamerlana ili poznatijeg kao mongolskog cara Timura i Osmanlija na čelu sa sultanom Bajazitom I.²⁴ Šejh Bedreddin se vezuje za period osnivanja bajramijskog tarikata. Hadži Bajram Velija – osnivač tarikata, zajedno sa šejhom Bedreddinom bio je učenik šejha Hamid-i Velija poznatog kao Somundži Baba²⁵ (1331. – 1412.). Bajramijsko-melamijski red je kroz osmansku historiju jedan od tarikata koji je stalno imao problem sa vlašću, te je često proganjan zbog raznih optužbi.²⁶ Šejh Bedreddin je bio nasljednik šejha Huseina Ahlatija, te je nakon njegove smrti Bedreddin vršio dužnost šejha njegovog reda. Tu dužnost je vršio šest mjeseci. Tad je dobio 1000 pristalica Turkmena koji su ga dočekali kod Alepa.²⁷ Turkmeni u Alepu su mu htjeli izgraditi derviški samostan ili hanikah. Također je imao uticaj na hrišćane s Kiosa od kojih su neki na kraju preobraćeni na islam.²⁸ Nakon toga on odlazi u Germijan (naselje u današnjoj Južnoj Makedoniji), pa u Ajdin (pokrajina u jugozapadnom dijelu Turske) – u tom putovanju on stiče pristalice. U Smirnu (današnji Izmir je grad i luka na obali Egejskog mora) odlazi na poziv Izmiroglu Džunejda, gdje je sva posada tvrđave oko 400 – 500 ljudi stala uz šejha Bedreddina. Smirnu je Timur osvojio u decembru 1402. godine.²⁹

2.2. OBRAZOVANJE ŠEJHA BEDREDDINA

Kada je riječ o obrazovanju šejha Bedreddina treba reći kako svoje početno obrazovanje i učenje Kur'ana stiče od svog oca, a nakon toga je imao razne učitelje koji su ga podučavali. Čak se školovao i u Egiptu. Bedreddin je opisan kao oštroman i čovjek velikog znanja, tim osobinama je

19 H. INALDŽIK 2003: 295–296.

20 C. TÜRKILMAZ 2016: 123.

21 C. TÜRKILMAZ 2016: 124.

22 R. RATKOVČIĆ 2016: 231.

23 Bitka kod Angore predstavlja odlučujući sukob između Osmanskog i Timuridskog Carstva. Timuridsko Carstvo je naziv za srednjovjekovnu iransku državu pod vladavinom timuridske dinastije koju je osnovao Timur. On se smatrao potomkom Džingis-kana (osnivača Mongolskog Carstva) te je želio ponovno uspostaviti Carstvo tih razmjera. Timurov protivnik na strani Osmanskog Carstva je bio sultan Bajazit I. Nakon ove bitke Mala Azija je pala u ruke Timura, a Bajazit I. je zapao u zarobljeništvo gdje je i umro. Prema nekim navodima, Timur ga je čuvao u zlatnom kafezu kao ratni trofej. (vidi: T. BUNTING 2021: <https://www.britannica.com/biography/Bayezid-I> pristupljeno 01:38, pregledano 21. 4. 2022.)

24 S. SAVRAN 2016: https://gercekgazetesi.net/en/english/sheikh-bedreddin-greco-turkish-communist-internationalist-avant-la-lettre?fbclid=IwAR1diM-I0QuZeoXTFJJsC_ZY3O1GnKrg5vfve_tJxVQZM-NM6YPI5slrh0 (pregledano 22. 12. 2020.)

25 Somundži baba ili Hamid/Hamiduddin se sakrivao pod identitetom pekara, sakrivajući svoj tesavufski identitet. On je kao pekar podučavao ljude temeljnim principima vjere i bitnosti duhovnog usavršavanja. On je vodio porijeklo od Poslanika Muhammeda, bio je dvadeset i četvrti potomak. (vidi: DŽ. HASIĆ 2014: 58–59.)

26 R. RATKOVČIĆ 2016: 232.

27 N. FILIPOVIĆ 1971: 230.

28 D. KASTRITSIS 2012: 230.

29 N. FILIPOVIĆ 1971: 115.

vršio veliki uticaj na ljude. Baš zbog toga su se njegove ideje brzo širile po Egejskom ostrvu.³⁰ Šejh Bedreddin je od ranih godina izrastao u snažnu i sistematski obrazovanu intelektualnu ličnost. U ocu je mogao naći uzor jer je Gazi-Israil bio ugledna intelektualna ličnost, te pored toga je glasio za slavnog ratnika. Bedreddin je, kao takav, bio okružen učenim ljudima. Imao je razne učitelje kako iz Anadolije tako i iz Rumelije prije odlaska u Egipt.³¹

Šejh Timuroglu³² piše da je Bedreddin išao u medresu i da je bio majstor u religijskom znanju, te da je imao veliki revolucionarni kvalitet.³³ Pri shvatanju Bedreddinovih revolucionarnih pokreta jako se bitno osvrnuti na njegovo obrazovanje, sa kojim dolazi do lakšeg shvatanja razvijanja događaja. On je dio studija proveo u Konyi, gdje je učen logici i astronomiji od učitelja Fejzullaha. Tek nakon toga odlazi da se školuje u Kairo.³⁴ Svojim znanjem je privukao pažnju egipatskog sultana Barkuka, čijem je sinu baš zbog toga bio vaspitač, a tu na dvoru je šejh Bedreddin upoznao šejha Ahlatija koji je bio prekretna tačka u Bedreddinovom životu – od tog momenta on se razvija kao heterodokсни islamski intelektualac, naime postaje mistik.³⁵

3. VARIDAT ILI BOŽANSKO NADAHNUĆE

Kao što je prethodno spomenuto, *Varidat* predstavlja možda jedino djelo šejha Bedreddina.³⁶ *Varidat* je sastavljen iz niza Bedreddinovih rasprava i promišljanja o misticizmu. Na osnovu toga, ono se često pripisuje šejhu Bedreddinu.³⁷ Turski historičari jako često *Varidat* nazivaju i najživljim djelom vezanim za šejha Bedreddina iz razloga što se kroz ovo djelo vidi pogled šejha na misticizam. Samo djelo ukratko sadrži vjerovanja šejha. Izvorno je napisano na arapskom jeziku.³⁸ Stil pisanja i jezik su dosta šturi i grubi – sukladni vremenu u kojem su napisani.³⁹ Djelo je u mnogočemu koncizno međutim ponegdje i presažeto. U nekim dijelovima korišten je grub te nemilosrdan jezik protiv oponašanja uleme⁴⁰ – iz tog razloga, *Varidat* je bio meta mnogih prigovora od strane čitatelja. Poznata je anegdota iz petnaestog stoljeća kada je jedan od učenjaka Alaeddin Ali al-Arabi iz Manise okupio vrsne imame i učenjake u svome domu. Međutim, jednom od prisutnih imama je iz džepa ispao *Varidat* na šta mu je Alaeddin rekao da iza sebe ostavlja miris nečistoće. Učenjak Alaeddin je naveo da *Varidat* nalaže sve suprotno Ummetu i nazvao je to djelo smrdljivom raspravom, no imam se nije složio sa Alaeddinom. Prema predaji, navodi se da je u tom momentu počela goriti imamova kuća. O tačnosti ove priče se ne može govoriti, ali jasno se vidi njena poruka. Naime, kroz predaju se vidi da je u jednom momentu bilo kakva poveznica sa šejhom Bedreddinom osuđivana. U biti može se zaključiti koliko je bila omražena ta rasprava među islamskim učenjacima i šta je značilo usprostaviti se učenjaku Alaeddinu.⁴¹

30 R. M. BALABAN 1951: 12–13.

31 N. FILIPOVIĆ 1971: 125.

32 Vecihi Timuroğlu rođen 1927. godine u okrugu Kangal u Sivasu je radio kao nastavnik književnosti i filozofije u Ankari. (vidi: Vecihi Timuroğlu Kimdir? - En Sevilen ve En Çok Satan Kitapları (kidega.com) pregledano 20. 4. 2022.)

33 S. CEYHAN - M. KOC 2018: 292.

34 D. KASTRITSIS 2012: 225.

35 N. FILIPOVIĆ 1971: 124.

36 Ç. TÜRKYILMAZ 2016: 123.

37 H. INALDŽIK 2003: 295–296.

38 B. N. KAYGUSUZ 2005: 151.

39 C. KETENE 1990: 1.

40 Ulema je arapski izraz koji označava učene ljude, uglednike. Ovaj pojam može predstavljati ugledne imame, sudce, profesore te druge vjerske dostojanstvenike. (vidi: M. IPSIRLI 2004: 2.)

41 B. N. KAYGUSUZ 2005: 151.

Karakter *Varidata* jeste filozofski, religiozni i mistični. Jedna od teza koja je navedena u *Varidatu* jeste: *Kada se spozna sufizam, počinje licemjerje.*⁴² Šejh Bedreddin je bio monist, vjerujući da je stvarnost manifestacija Božje suštine i da su duhovni i fizički svjetovi neodvojivi te neophodni jedni drugima. On je smatrao da su ovaj svijet i sljedeći, u cjelini, maštovite fantazije; raj i pakao su samo duhovne manifestacije, slatko i gorko, dobrih i zlih djela. Također, Bedreddin je imao panteistička uvjerenja koja su uveliko uticala na njegove političke i društvene ideje, posebice na doktrinu *jedinstva bića*.⁴³ Pitanje apsolutnog bića i jedinstvo bića se mogu nazvati i najvažnijim temama *Varidata*. Prema Bedreddinu duša se manifestuje u tijelu. Prije tijela, ona se nalazila u asolutnom biću – međutim nigdje nije naveo šta se desi sa dušom nakon smrti tijela. Zanimljivo je spomenuti da su se Bedreddinovi stavovi znali razlikovati od šerijata, naprimjer njegova koncepcija anđela i satane je potpuno suprotna šerijatskoj. Međutim, znao se neslagati i sa tesavvufskim shvatanjima – kada predstavlja svoja shvatanja tzv. *ovog i onog svijeta*.⁴⁴

Međutim, bitno je napomenuti: iako je sam *Varidat* isključivo vezan za misticizam, sama ličnost šejha Bedreddina je vezana za reformacije. Ipak, on o istim nije pisao, čak ni u *Varidatu* nije govorio o svome nezadovoljstvu u tom aspektu. Mada treba razumjeti da su slobodne misli i uvjerenja šejha Bedreddina u šesdeset i kojoj godini života. Prema tome, ličnost šejha Bedreddina jako često biva gledana sa strahopoštovanjem, posebno zbog njegove borbe za svojim idealima i njegovom blaženom ličnošću.⁴⁵

4. USTANAK ŠEJHA BEDREDDINA

Šejh Bedreddin je nakon dolaska iz Egipta prvo otišao u Karaman, pa u Germijan, te ide kod Džunejda u Smirnu. Tri dinasta iz ovih lokacija su stvorili koaliciju protiv Sulejmana,⁴⁶ tačnije to je bila borba protiv Sulejmana i njegovih feudalaca. Njegova borba je bila aktuelna još u vrijeme anadolske faze prinčevskih ratova, princa Muse i Mehmeda protiv Sulejmana. Ta situacija pojašnjava zašto je Musa postavio Bedreddina na položaj kaziasкера⁴⁷ kada je zavladao Rumelijom.⁴⁸ Pokret koji je šejh Bedreddin pokrenuo je podjednako značajan sa društveno-političkog aspekta kao i sa kulturološkog.⁴⁹ Šejh zajedno sa krajiškim begom Mihalogluom Mehmed-begom iz Plevna⁵⁰ je postao glavni pobornik novog revolucionarnog režima.⁵¹ U ulozi kaziasкера šejh Bedreddin se pokazao kao sposoban i ugledan čovjek koji je svojim uticajem i samim brojem svojih pristalica mnogo doprinio Musinoj vladavini i njegovom pokretu.⁵² Bedreddinov boravak u Anadoliji se desio baš u vrijeme četvrtog vojnog sukoba između suvladara Osmanskog Carstva – Ise i Mehmeda, naime u periodu velike vojne i političke aktivnosti u zapadnoj Anadoliji kada se ostvario savez zapadnih bejlika Anadolije protiv princa Mehmeda.⁵³

42 C. KETENE 1990: 15.

43 S. ČUSTOVIĆ 2018: <https://slobodnaislamskamisao.wordpress.com/2018/12/14/sejh-bedreddin/> (pregledano 17. 4. 2022.)

44 N. FILIPOVIĆ 1971: 723–724.

45 B. N. KAYGUSUZ 2005: 176.

46 N. FILIPOVIĆ 1971: 99.

47 Kazasker ili kadiasker je vojni sudac. (vidi: J. MATUZ 1992: 200.)

48 N. FILIPOVIĆ 1971: 100.

49 H. INALDŽIK 2003: 294–295.

50 M. KIPROVSKA 2008: 77.

51 H. INALDŽIK 2003: 294–295.

52 N. FILIPOVIĆ 1971: 126.

53 N. FILIPOVIĆ 1971: 125.

Šejh Bedreddin je u Vlaškoj prikupio popriličan broj svojih pristalica.⁵⁴ Uz pomoć toga je započeo svoj pokret neposredno nakon dolaska iz Vlaške u Rumeliju za vrijeme vladavine sultana Mehmeda I. koji je bio brat princa Muse. U Rumeliji se ne pojavljuju derviši do vremena šejha Bedreddina – heterodokсни derviši koji su na tom prostoru razvili veliku aktivnost, kako u Rumeliji tako i u Bursi.⁵⁵ Dugi građanski ratovi⁵⁶ na ovim prostorima su izazvali socijalnu i moralno-političku reakciju koja je imala svoju klasnu suštinu, te u takvoj atmosferi dolazi do porasta mističko-religioznog raspoloženja. Prije svega dolazi do naglog bujanja mističke heterodoksije kao adekvatne reakcije na nesigurnost i bijedu tog vremena. Baš zbog toga je bilo mnogo pristalica šejha Bedreddina. Sama činjenica da je princ Musa postavio šejha Bedreddina je uslijedila najviše zbog šejhovog ugleda i uticaja koji je imao na ljude, te zbog ličnog simpatisanja od strane princa Mustafe.⁵⁷ Kao što je ranije navedeno, simpatizeri šejha Bedreddina su dolazili sa svih strana. Velike mase su stvorene oko njega, zamarširao je zajedno sa svojim pristalicama prema Jedrenama.⁵⁸

4.1. ŠEJH BEDREDDINOV I SUPARNICI

Kada se govori o šejhu Bedreddinu potrebno se osvrnuti na osobu kojoj se on suprotstavljao, a to je bio jedan od četiri sina sultana Bajazita I. – Sulejman, koji je u tom momentu bio najmoćniji Osmanlija. Njegov teritorij je zauzimao dijelove Anadolije te Rumelije gdje Timurova vojska nikada nije kročila. Sulejman je 1403. godine potpisao ugovor sa Bizantom kako bi spriječio ujedinjenje osmanskih kršćanskih neprijatelja Rumelije, dok se on nalazio u Anadoliji.⁵⁹ Sulejman i njegovi begovi su predstavljali opasnost za porodicu šejha Bedreddina – dokaz tome je činjenica da je Bedreddin jedno vrijeme provodio u Jedrenu dok je svoje rođeno dijete sklonio iz tog mjesta zarad sigurnosti. Šejh Bedreddin je otvoreno, zajedno sa svojim pristalicama, bio protiv Sulejmana i njegovih feudalaca.⁶⁰ U posljednjoj fazi građanskih ratova u Anadoliji, u borbama između princa Sulejmana i princa Mehmeda, Mehmed je imao podršku stanovništva.⁶¹ Na revolt šejha Bedreddina gledamo kao na propali pokušaj oživljavanja režima Muse Čelebija⁶² pod osmanskim princom Mustafom.⁶³ Šejh Bedreddin je u Anadoliji ostvario savez sa zapadnim bejlucima Anadolije protiv princa Mehmeda.⁶⁴ Kada je Mustafa I. potukao Musu Čelebija, tad je prognao Bedreddina u Nikeju, a njegovim pristalicama je oduzimao timare.⁶⁵ Saveznici i šejh Bedreddin koji su željeli oživjeti režim Muse Čelebija, postavljali su pitanje

54 N. FILIPOVIĆ 1971: 130.

55 N. FILIPOVIĆ 1971: 113–115.

56 Građanski ratovi do kojih je došlo nakon bitke kod Angore u izvjesnoj su mjeri reprodukovali predosmansko stanje društvene nesigurnosti – od čega su u prvom redu patili seljaci i sitni feudalci. Borba princa Muse za preuzimanje vlasti u Rumeliji i za uspostavljanje stabilnog društvenog poretka, uz potiskivanje i likvidaciju krupnofeudalne prevlasti, padala je na liniju interesa i hrišćanskih sitnih feudalaca kao i hrišćanskog seljaštva osmanske Rumelije. To su u prvom redu bili vojnici planinskog dijela Bugarske, u području Balkanskog gorja i vojnici teritorije nekadašnjih srpskih dinasta južnog pojasa. (vidi: N. FILIPOVIĆ 1971: 224.)

57 N. FILIPOVIĆ 1971: 115–116.

58 S. DÖĞÜŞ 2005: 79.

59 D. KASTRITSIS 2012: 229.

60 Poznato je da su prinčevski ratovi otvorili prostor krupnim feudalcima za pridobivanje mulkova te stvaranje evladijet-vakufa čija je društveno-ekonomska i javna funkcija služila kao paravan za interes feudalnih porodica i koje ne treba ni u kakvom slučaju svesti na liniju sa ostalim vakufima. (vidi: N. FILIPOVIĆ 1971: 124.)

61 N. FILIPOVIĆ 1971: 114–128.

62 Musa Čelebija je bio jedan od četiri sina sultana Bajazita I. Prema tome njegova braća su bili Sulejman, Isa i Mehmed I. (S. KILIÇ 2012: 1.)

63 D. KASTRITSIS 2012: 236.

64 N. FILIPOVIĆ 1971: 125.

65 H. INALDŽIK 2003: 295.

tog režima na prvo mjesto.⁶⁶ Šejh Bedreddin je, nakon što je sproveo veliki uticaj na stanovništvo u Anadoliji i Rumeliji, u tom procesu putovao iz Jedrena u Anadoliju. Po povratku iz Jedrena Bedreddin je vodio potpuno mističan i pobožan život. Naime, u tom periodu se potpuno izolovao u mističnoj pobožnosti. Sa druge strane, na to ukazuje i njegov otpor prema princu Sulejmanu, tačnije prema prinčevoj moralno-političkoj neaktivnosti. Šejh je bio u dobrom odnosu sa princom Musom, štaviše princ Musa je izabrao Šejha Bedreddina za kaziasкера rumelijske vojske. Međutim, svakako da je taj izbor uslijedio radi Bedreddinovog ugleda i uticaja, a ne kao izraz ličnog poštovanja i simpatija od strane princa Muse.⁶⁷ Proces integracije heterodoksnog sufijstva pod vidom harifijstva-bektašijstva je morao imati svog odraza i u Rumeliji.⁶⁸ Kada se Mehmed I. našao u kritičnom položaju, šejh Bedreddin je odmah iskoristio priliku i podigao pobunjeničku zastavu u Dobrudžanskom⁶⁹ krajištu. On je tvrdio da je u srodstvu sa seldžučkom vladarskom kućom, gajio je izvjesne političke ambicije – pretpostavlja se da je htio vladati umjesto osmanske dinastije.⁷⁰

Sljedbenici šejha Bedreddina ponajviše su bili Turkmeni⁷¹. Oni su se odmah podizali na njegove pozive za bune oko Smirne, Saruhana i Dobrudže. Među ostale sljedbenike su spadali nezadovoljci raznoga porijekla, kao što su: pogranične gazije, spahije lišene timara, polaznici medresa ili hrišćanski seljaci. Šejh je uspio među njima, jako raznovrsnom skupinom ljudi, obrazovati jedinstvenu zajednicu.⁷² Šejh Bedreddin je kao pripadnik heterodoksnog tesavvufa zajedno sa princom Musom bio moralno-religiozni nosilac otpora protiv feudalne klase. Oni su optuživani za amoralnost, proganjani su, nazivani su otpadnicima od vjere. Tu sudbinu su doživjeli i Bedreddinovi potomci i srodnici. Feudalna klasa je imala jako loše držanje prema heterodoksnom misticizmu. Heterodokсно dervišstvo se uporno borilo za jednakost ljudi, skromnost, za zajednicu dobara što je sve kontriralo krupnim feudalcima i bogatašima, te su se baš zbog toga borili protiv njih.⁷³ Pored derviških redova, na strani ruralne zajednice su bili i hrišćani. Tad je nastao taj hrišćansko-muslimanski savez koji je manifestirao religijsko-političke islamohrišćanske sinteze protiv elite osmanskog društva.⁷⁴

Šejh Bedreddin je bio protiv zloupotrebe u poslovanju vakufima.⁷⁵ Čak je i on sam bio vakif:⁷⁶ u Bursi je imao svoju džamiju, pored toga imao je neke vakufe u Jedrenu dok je bio kaziasker. Time se dolazi do zaključka da on nije bio protiv vakufa, nego protiv njihove zloupotrebe.⁷⁷ Pretpostavlja se da je Musa zajedno sa šejh Bedreddinom suzbijao nastajanje i bujanje evladijet-vakufa⁷⁸. Poznato je da je Musa ubijao begove i oduzimao im gotovinu, imanja i položaje. Prinčevski ratovi su dali priliku krupnim feudalcima za dobijanje mulka⁷⁹ i stvaranje evladijet-vakufa. Uloga istih je bila da budu paravan za osiguranje interesa feudalnih porodica, te njih ne treba svoditi na istu liniju sa ostalim

66 D. KASTRITSIS 2012: 236.

67 N. FILIPOVIĆ 1971: 116.

68 N. FILIPOVIĆ 1971: 116.

69 Dobrudža, pokrajina koja se prostirala između donjeg toka Dunava i njegove delte Crnog mora. Sjeverni dio je pripadao Rumuniji, a južni Bugarskoj. (vidi: N. FILIPOVIĆ 1971: 165.)

70 H. INALDŽIK 2003: 295.

71 Turkmeni su turkijski narod, pretežno iz Turkmenistana. Pored toga pretežno su stočarski narod, ratnički sposoban. Još nazivani »koyun eri« što znači čovjek ovaca ili stočar. (vidi: N. FILIPOVIĆ 1971: 167.)

72 H. INALDŽIK 2003: 295.

73 N. FILIPOVIĆ 1971: 117–118.

74 S. STOYANOV 2016: 44.

75 Vakuf predstavlja darovanu imovinu u vidu vjerske ili dobrotvorne svrhe, koja je zaštićena od prodaje, otuđenja kao i svih ostalih vidova zloupotrebe. (vidi: M. HADŽIĆ 2011: 11.)

76 Vakif je darodavac, na osnovu njegove volje se izvršava princip upravljanja imovinom ili vakufom. (vidi: M. HADŽIĆ 2011: 11.)

77 N. FILIPOVIĆ 1971: 124.

78 *Evladijet Vakuf* predstavlja porodičnu fondaciju (vidi: B. TANOVIĆ 2006: 5.)

79 Mulk – slobodno raspoloživo vlasništvo koje su posjedovali krupni zemljoposjednici. (vidi: J. MATUZ 1992: 38.)

vakufima. Baš protiv toga se borio šejh Bedreddin.⁸⁰ Kada je riječ o balkanskim pobunjenicima, ne postoje dovoljni i uvjerljivi dokazi za rekonstrukciju učešća balkanskih hrišćana u šejh Bedreddinovoj pobuni. Smatra se da je Bedreddin krenuo sa pripremom pobune iz istočnog Balkana.⁸¹ Prema osmanskim izvorima, pokret šejha Bedreddina kreće baš sa Balkana gdje su, između ostalog, bili doseljeni muslimani iz Anadolije.⁸²

4.2. OSTALE PRILIKE U OSMANSKOM CARSTVU ZA VRIJEME USTANKA

U vrijeme kada je šejh Bedreddin podigao pobunu, to nije bila jedina pobuna na prostoru Osmanskog Carstva. U isto vrijeme maha su uzeli pobunjeni pokreti Torlak Kemala i Borklidže Mustafe – koji su se pobunili u zapadnoj Anadoliji. Svaka od tih pobuna je pokrenuta u isto vrijeme, na različitim lokacijama, planirana i organizirana. Smatra se da je njihova greška što nisu djelovali zajedno, jer bi tako na lakši način uspjeli pobijediti podijeljene osmanske snage.⁸³ Mustafiti – militna sekta koja je dobila ime po predvodniku Borklidže Mustafe, koji je bio učenik šejha Bedreddina – nisu bili zadovoljni da svoju ideologiju šire samo riječju nego su prigrabili oružje. Ta masa od više hiljada ljudi je vođena turkmenskom sektom sličnih ciljeva na čijem čelu je bio baš Torlak Kemal. Međutim, ustanici ni tad, nekoliko godina nakon Bedreddinovog pogubljenja, nisu dorasli premoći sultanove vojne sile, i tad su pobijeđeni i okrutno pogubljeni.⁸⁴ Pored Torlaka Kemala, postojao je i Bedreddinov učenik Borklidže Mustafa koji je rasplamsao prvi ustanak Turkmena nadaleko od Smirne. Bizantski historičar Duka je za njega rekao da je Borklidže Mustafa pozivao hrišćanske sveštenike da se pridruže njegovoj sekti, a poznato je da su se neki pridružili. On je iza sebe imao šest hiljada pristalica, najviše turskih nomada. Njegova pobuna je ugašena uz velike napore, a sam Mustafa je razapet na krstu. Uz to su pogubljene dvije hiljade njegovih pristalica i četiri hiljade pristalica Torlaka Kemala u Manisi.⁸⁵

Situacija unutar Osmanskog Carstva za vrijeme šejha Bedreddina je bila jako zategnuta zbog svih ovih pobuna koje su se dešavale i prinčevskih ratova. Osmanlije tada prolaze kroz period unutrašnjih zategnutosti i vanjske napetosti – jedan od momenata najdublje krize kroz koju je prošla osmanska država u 15. stoljeću. U tom periodu je došlo i do ugarskog napada te je samim time rasla panika među stanovništvom, tako je razlika između običnog naroda Jedrena i feudalaca bila sve istaknutija. U tom periodu se javlja red hurufijabektašija, koji također utiče na podjelu stanovništva. Nosilac ovog reda je bio Fadlullah Tebrizi. Ovaj heretički učenjak je tvrdio da se bog u njemu otjelovio, te se sa tim spajaju hrišćanska shvatanja. On je javno spaljen.⁸⁶ Bektašije su se prilagodili svetištima kršćanskih svetaca i preimenovali ih u svoje. Ovaj red je bio nasuprot formalne hijerarhije sunitskog islama. Baš zbog toga se poistovjećuje sa herezom.⁸⁷

Buna šejha Bedreddina jasno ukazuje na odnos između vjerskog mističizma i narodnih pokreta. Mističizam je bio izvoriste narodnih vjersko-društvenih pokreta.⁸⁸ Mistici⁸⁹ su bili učeni ljudi koji teže

80 N. FILIPOVIĆ 1971: 124.

81 S. STOYANOV 2016: 46.

82 S. DÖĞÜŞ 2005: 81.

83 S. DÖĞÜŞ 2005: 81.

84 J. MATUZ 1992: 38.

85 H. INALDŽIK 2003: 297.

86 N. FILIPOVIĆ 1971: 117.

87 M. MAZOWER 2003: 78.

88 H. INALDŽIK 2003: 228.

89 Mističizam u vrijeme Bedreddina je razvio veliku aktivnost kao moralno i socijalno reagovanje potlačenih klasa protiv feudalne anarhije i društveno-političke tiranije. Na osnovu toga, ovaj sloj društva je težio ka boljitku kroz različite aspekte života, a posebno kroz traženje znanja. (vidi: N. FILIPOVIĆ 1971: 114.)

ka boljem. Prema tome derviški redovi u Osmanskom Carstvu su se podijelili u dvije glavne grupe: prva grupa su bili priznati redovi čije su tekije izdržavane od prihoda vakufa, zasnivali su se na sultanu ili nekoj drugoj uglednoj ličnosti. U drugu grupu su spadali tajni redovi često nazivani melamijski/melametijski.⁹⁰ Derviški redovi su predstavljali spoljni religiozno-moralni i društveni izraz učenja muslimanskog misticizma-sufizma.⁹¹ Kada se govori o misticima za vrijeme šejha Bedreddina prvobitno se misli na heterodokсни misticizam iz Anadolije i Rumelije koji je u tom periodu imao veliku aktivnost kako kroz moralno tako i socijalno reagovanje potlačenih klasa protiv feudalne anarhije i društveno-političke tiranije toga vremena.⁹² Šejhovi pratioci su bili iz redova onih koji nisu uspostavljali vezu sa državom, nego su se suprotstavljali istoj. Između ostalih tu su spadali i bajramijski i beктаšijski red, koji su prethodno spomenuti.⁹³ Sunitski historičar Idris Bitlisi krajem 15. stoljeća opisuje šejha Bedreddina i govori da je šejh oko sebe okupio hiljade nezalica i lakovjernih ljudi, oslanjajući se na njihove animalne nagone. On osuđuje šejha Bedreddina i njegove stavove, navodi da je htio vjerom zabranjene pojave proglasiti dopuštenim – šejh Bedreddin, kao i pripadnici beктаšijskog reda, nije imao ništa protiv vina i muzike.⁹⁴

Grčevita i burna vladavina Mehmeda I. je bila ispunjena borbom protiv neprijateljskih dinasta, između ostalih i ugušenjem ustanka šejha Bedreddina, te njegovih nasljednika Borklidže Mustafe i Torlaka Kemala.⁹⁵ Ustanak šejha Bedreddina je značajan za kasniji kontekst pojavljivanja vjerskih sekti, uključujući i uticaj na prostor Balkana te poveznicu šejha Bedreddina sa istim.⁹⁶ Također, bitno je naglasiti da, zbog malog broja informacija, saznanje o pobuni šejha Bedreddina protiv Sulejmana je nepotpuno, do toga dolazi i zbog oskudnih informacija u historijskim zapisima.⁹⁷ Ustanak je započeo u proljeće 1416. godine u Rumeliji i završio se iste te godine u zimskim mjesecima.⁹⁸ 18. decembra 1416. pobuna šejha Bedreddina je ugašena njegovim pogubljenjem.⁹⁹ Bedreddinovo život je okončan tako što je obješen u Serezu. Zastupa se mišljenje da je Bedreddin obješen 823. godine po Hidžri. Konstantin Jireček kao godinu Bedreddinove smrti uzima 1419. godinu.¹⁰⁰

4.3. UTICAJ ŠEJHA BEDREDDINA NAKON NJEGOVE SMRTI

Revolucionarne misli šejha Bedreddina u djelo su sproveli mustafilii – militarna sekta koja je dobila ime po predvodniku Borklidže Mustafi. Mustafa je bio Bedreddinovo učenik, on dodaje Bedreddinovo misaonoj ostavštini nove elemente propovijedajući dobrovoljno siromaštvo, te sveopće zajedništvo imovine. Za njih je važnu ulogu imalo uklanjanje vjerskih suprotnosti s kršćanima, samim time ovaj pokret je naišao na simpatije.¹⁰¹ Bedreddinova sekta u Dobrudži i Deliormanu poznata kao simavni ili bedreddinovci, održala se i stoljećima nakon Bedreddinove smrti. Osmanske vlasti su

90 *Malam, malamati* – pokuda ili osuda, taj naziv nose jer nisu težili slavi i ugledu nego pokudi i osudi (vidi: H. INALDŽIK 2003: 228.)

91 N. FILIPOVIĆ 1971: 11.

92 N. FILIPOVIĆ 1971: 114–115.

93 H. INALDŽIK 2003: 228–229.

94 H. INALDŽIK 2003: 296.

95 N. FILIPOVIĆ 1971: 280.

96 S. STOYANOV 2016: 52.

97 S. A. GÜNER 2018: 24.

98 N. FILIPOVIĆ 1971: 519.

99 H. INALDŽIK 2003: 320.

100 N. FILIPOVIĆ 1971: 519.

101 J. MATUZ 1992: 38.

ih pratili sa velikom dozom pažnje. U 16. stoljeću bedreddinovci su izjednačavani sa kizilbašama¹⁰². Za vrijeme Sulejmana i jedan od Bedreddinovih potomaka – Čelebi-halifa je postao njihov vođa, njegovi sljedbenici su pripovijedali Bedreddinove ideje širom Osmanskog Carstva.¹⁰³

Ustanak šejha Bedreddina je nemoguće samo gledati kao društveni ili politički ili čak vjerski fenomen, jer je on bio sve troje odjednom. Da bi se shvatio značaj njegovih postupaka, potrebno je imati na umu socijalnu, ekonomsku i političku nestabilnost uzrokovanu Timurskim anadoljskim kampanjama 1402. – 1403., te samim Osmanskim građanskim ratom koji ga je pratio.¹⁰⁴ Značajno je to što Bedreddinov uticaj na društveno stanje ne staje sa okončanjem njegovog života, naprotiv sekte i dalje nastavljaju da dižu ustanke i da se bore za ono što je Bedreddin zagovarao. Njegov uticaj se očuvao kroz njegovu legendu i knjige. Šejh Bedreddin nije bio samo puki pobunjenik, nego prije toga je bio veliki intelektualac svog vremena – te se tako i treba posmatrati njegova ličnost.¹⁰⁵ Pišući krajem petnaestog stoljeća, historičar Idris Bitlisi koji je umro 1520. godine, opisuje šejha Bedreddina na sljedeći način: „Smatrao je sebe Mehdijem i vjerovao da će na znak nevidljivog svijeta, pošto se stavi na čelo svojih učenika, podijeliti zemlju svojim privrženicima. Da će potom tajne Božjeg Jedinstva ovladati svijetom stvarnosti, a sekta podržavalaca pasti sa vlasti. Njegova slobodoumna sekta htjela je mnoge zabranjene pojave da proglaši dopuštenima. Prema Bitlisisijevom izjavi, može se zaključiti da je smatrao kako je Bedreddin sa svojim obećanjima okupio oko sebe na hiljade neznalica i lakovjernih ljudi, oslanjajući se na njihove animalne nagone. Mada, danas nasuprot Bitlisisijevom mišljenju, u turskoj kulturi šejh Bedreddin je tema mnogih književnih djela, poezija, romana i drama koje su izvođene i na pozornici. Štaviše, 2006. godine je snimljen dokumentarni film po nazivu Bedreddin iz Simavne. Zaključuje se da je Bedreddin poznata ličnost u Turskoj, posebno u krugovima socijalista, komunista i drugih političkih ljevičara kao simbol političkog otpora.”¹⁰⁶

5. ZAKLJUČAK

Šejh Bedreddin je ostavio veliki uticaj na sve svoje nasljednike, on je ličnost koja ostavlja dubok trag u historiji. Njegova ličnost je jako bitna za osmanski srednji vijek. Šejh Bedreddin nije bio samo ustanik, glas naroda ili buntovnik, on je bio i učenjak, intelektualac, mistik, šejh i vjernik. Na njegovu ličnost historičari gledaju sa različitih aspekata, neki ga osuđuju, dok ga drugi uzdižu. Za ovu drugu kategoriju, šejh Bedreddin kao ličnost predstavlja ideal vodiča naroda i vladara. Samim time što ga i Turci i Grci svojataju, šejh Bedreddin dokazuje da je on ostavio trag iza sebe. I to ne bilo kakav trag, nego trag koji svojataju dvije različite, pa čak ponekad kroz povijest suprotstavljene nacije. Zasigurno je značajnije ono gledište koje se osvrće na uticaj koji je šejh Bedreddin ostavio iza sebe, nego na ono što je uradio za vrijeme svog života. Mada, to jedno bez drugog ne ide. Značajan je Bedreddinov veliki uticaj u borbi za narodna prava nakon rata 1402. godine kada je stanovništvo osjetilo strašne ekonomske i društvene posljedice poput međusobnih antagonizama centralne vlasti i krupnih begova. Pored toga, jasno je da je imao veliki uticaj na religiju. Sa religijskog aspekta je izraženo napadanje njegove ličnosti i povezivanje samog šejha Bedreddina sa herezom. Šejh Bedreddin je uz Borkludže Mustafu otvorio put ka ravnopravnošću vjera te potrebi da se ukinu granice

102 Pojam kizilbaš se koristi za prikaz turkmenskih zajednica koje su počele usvajati islam do 10. stoljeća te su novoj religiji pokušali pridružiti i neka ranija, tradicionalna vjerovanja. Prema tome, pripadali su heterodoksnom obliku šijitskog islama. (vidi: K. ERTAŞ - F. RENÇBER: 226)

103 H. INALDŽIK 2003: 297–298.

104 D. KASTRITSIS 2012: 238.

105 D. KASTRITSIS 2012: 238.

106 S. ČUSTOVIĆ 2018: <https://slobodnaislamskamisao.wordpress.com/2018/12/14/sejh-bedreddin/> (pregledano 17. 4. 2022.)

vjera. Misticizam, prema kojemu je Bedreddin prepoznatljiv, je u Osmanskom Carstvu otvorio put prema religioznoj toleranciji. Međutim, i kod tog aspekta šejh Bedreddin je imao mnogo pristalica koji ga nisu smatrali heretikom nego pravovjernikom i slijedili su njegovu religijsku ideologiju. Šejh Bedreddin kao školovan čovjek je bio glas svih onih koji su bili njegovi vjerni pratioci, glas ustanika, glas koji se čuo godinama nakon što je njegov život okončan. A cilj svih učenih ljudi jeste da ostave neki trag iza sebe. Šejh Bedreddin je uspio baš u tome.

Šejh Bedreddin je ličnost koja i dan danas uživa veliku pažnju, o njemu su opjevane mnoge pjesme, napisani mnogi radovi. Pored toga kroz sufizam ili mistično učenje islama je jako štovano ime šejha Bedreddina, sve do dan danas. Uticaj šejha Bedreddina, vođe velikog ustanka, nije prekinut okončanjem njegovog života, nego kroz prizmu njegovih nasljednika može se doći do zaključka da je čak i veći njegov uticaj nakon smrti. Kao što je i u samom radu navedeno, ustanak šejha Bedreddina se ne može označiti niti kao društveni, ni politički pa ni vjerski fenomen nego se on spojen, ta tri vezuje u jedan. Šejh Bedreddin je nadasve jedna jako zanimljiva ličnost, međutim pored svih ostalih aspekata koji ga čine time zasigurno je najzanimljiviji aspekt njegovo školovanje i pridobivanje ljudi uz pomoć intelekta i učenja. Najbolje je opisati ličnost šejha Bedreddina kao velikog intelektualca svog vremena, čiji je uticaj doživio svoj vrhunac tek nakon njegove smrti.

BIBLIOGRAFIJA

MONOGRAFIJE

- N. FILIPOVIĆ, 1971 – Nedim Filipović, *Princ Musa i šejh Bedreddin*, Sarajevo: Svjetlost, 1971.
- S.A. GÜNER, 2018 – Ahmet Güner Sayar, *'Velâyet'ten 'Siyâset'e Şeyh Bedreddin*, Ankara: Ötüken Neşriyat, 2018.
- H. INALDŽIK, 2003 – Halil Inaldžik, *Osmansko carstvo: klasično doba 1300 – 1600*, Beograd: Utopija, 2003.
- M. IPSIRLI, 2004 – Mehmet Ipsirli, *The Ottoman Ulama (Scholars)*, Manchester: Foundation for Science Technology and Civilisation, 2004.
- B. N. KAYGUSUZ, 2005 – Bezimi Nusret Kaygusuz, *Şeyh Bedreddin Simavenî*, Istanbul: Ileri Yayinlari, 2005.
- C. KETENE, 1990 – Cengiz Ketene, *Varidat*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.
- J. MATUZ, 1992 – Josef Matuz, *Osmansko Carstvo*, Zagreb: Školska knjiga, 1992.
- M. MAZOWER, 2003 – Mark Mazower, *Balkan: kratka povijest*, Zagreb: Srednja Europa, 2003.
- B. TANOVIĆ, 2006 – Bakir Tanović, *Čurčića Vakuf*, Sarajevo: Dobra knjiga, 2006.

ČLANCI U ČASOPISIMA

- R. M. BALABAN, 1951 – Mustafa Rahmi Balaban, *Şeyh Bedreddin'in Hayatı II, Kültür tarihimizden*, 5, Istanbul, 1951, 12–13.
- S. CEYHAN - M. A. KOÇ, 2018 - Semih Ceyhan, Muhammad Akif Koç, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şeyh Bedreddin Vâridât'ı: Bir Literatür Denemesi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt, 16*, 31–32, Istanbul, 2018, 233–331.
- S. DÖĞÜŞ, 2005 – Selahattin Döğüş, *Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 18, Ankara, 2005, 72–80.
- K. ERTAŞ - F. RENÇBER, 2017 - Kasım Ertaş, Fevzi Rençber, *Armenian – Kizilbash relations in dersim in the 19th century within the context of Armenian traveller Antartik's travel book, International Journal of Social Science*, 55, Beaverton, 2017, 225–232.
- DŽ. HASIĆ, 2014 – Dženana Hasić, *Crtime iz života Šejha Hamida Velija, Znakovi vremena* 65/66, Sarajevo, 2014, 57–75.
- Ş. KILIÇ, 2012 – Şahin Kiliç, *Musa Çelebi 1403'te "Sultan" Oldu mu? Bizans ve Osmanlı Kaynaklarına Göre Yeni Bir Değerlendirme, The Social Sciences Review of the Faculty of Sciences and Letters*, 13, Bursa, 2012, 1–13.

- M. KIPROVSKA, 2008 – Mariya Kiprovskaja, The Miha-loglu family: Gazi warriors and patrons of dervish hospices, *The journal of ottoman studies*, 32, Istanbul, 2008, 193–222.
- R. RATKOVČIĆ, 2016 – Rosana Ratkovčić, Neki primjeri prisustva hamzevija u bosanskohercegovačkoj kulturi, *Znakovi vremena, Znanstveni časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu*, 18–19, Sarajevo, 2016, 229–244.
- Y. STOYANOV, 2016 – Yuri Stoyanov, Apocalyptic and Trans-confessional Aspects of the Rebellion of Börklüce Mustafa and Sheikh Bedreddin: Problems of Interpretations and New Vistas for Research, *Meltem: Book of Izmir Mediterranean Academy* 1, Izmir, 39–59.
- Ç. TÜRKYILMAZ, 2016 – Çetin Türkyılmaz, Bir anomalij olarak Varidat: Şeyh Bedreddin'in Varidat'inin felsefi boyutları, *Giriş*, 14, Nikozija, 2016, 123–140.

ZBORNICI I UREDNIČKA DJELA

- M. HADŽIĆ, 2011 – Mehmedalija Hadžić, Vakufi i vakufname – definicija i implementacija, u: *Vakufi u Bosni i Hercegovini*, ur: Mustafa Hasani, Sarajevo, 2011, 11–19.
- D. KASTRITSIS, 2012 – Dimitris Kastritsis, The Şeyh Bedreddin uprising in the context of the Ottoman civil war od 1402 – 1413. u: *Political Initiatives 'From the Bottom Up' in the Ottoman Empire*, ur: Antonis Anastasopoulos, Heraklion, 2012, 221–238.
- A. H. MUKHTAR. 2020 – Ali H. Mukhtar, Ibn al-Arabi, the Greatest Master On Knowledge, God, and Sainthood, u: *A Companion To World Literature*, ur: Ken Seignourie, London, 2020, 1–11.

WEB-STRANICE

- T. BUNTING, 2021 – Tony Bunting, Battle of Ankara, *Britannica*: <https://www.britannica.com/biography/Bayeziid-I> (pregledano 21. travnja 2022.)
- S. ČUSTOVIĆ 2018 – Seid Čustović, Şejh Bedreddin, *Slobodna islamska misao*: <https://slobodnaislamiskamisa.o.wordpress.com/2018/12/14/sejh-bedreddin/> (pregledano 16. travnja 2022.)
- E. ÖZÇELİK, 2020 – Emirhan Özçelik, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'lar ve Bafeus Savaşı'na Atfedilen Rivayetin Yeni Bir Tahlili* – Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'lar ve Bafeus Savaşı'na Atfedilen Rivayetin Yeni Bir Tahlili | Emirhan Özçelik - Academia.edu (pregledano 16. travnja 2022.)
- S. SAVRAN, 2016 – Sungur Savran, *Sheik Bedreddin: A Greco-Turkish communist internationalist avant la lettre, Nea Prooptiki* – https://gercekgazetesi.net/en/english/sheikh-bedreddin-greco-turkish-communist-internationalist-avant-la-lettre?fbclid=IwAR1diM-lOQuZeoxTFJJsC_ZY3O1GnKrg5vfve_tjxVQZM-NM6YPI5slrh0 (pregledano 22. prosinca 2020.)
- Vecihi Timuroğlu, Kimdir?* - *En Sevilen ve En Çok Satan Kitapları Vecihi Timuroğlu* – *Vecihi Timuroğlu Kimdir?* - *En Sevilen ve En Çok Satan Kitapları* (kidega.com) (pregledano 20. travnja 2022.)